

Cənubdan səslər...

DARMADAĞIN KÖNÜLLƏRİN ŞAIRİ

Çağdaş Cənubi Azərbaycan ədəbiyyatının istedadlı yaradıcılarından biri olan Məsud Harayı adı təkcə o taylı-bu taylı Azərbaycanda deyil, Türkiyədə, İraq və digər türk ellərində yaxşı tanınır. Bəziləri imzasının "Haray" olmasının özəl bir anlamı olduğunu qeyd edir və vurğulayırlar ki, bu haray, "Cənubi Azərbaycanın 1925-ci ildən, yeni pəhləvilər dönməsinin başlanğıcından bu günə kimi "parn-urdu" və "fars" qəlibində yaşamağa məhkum edilmiş Cənub türklərinin harayı, fəryad səsi, ünüdür". Və bu "Haray" kəlməsi mahiyyətində sıxıntı və basqılara, zorakılığa, asimilyasiyaya uğradılan Azərbaycan türklərinin fəryadını daşıyır: "Öz kimliyinə, kultürünə və ədəbiyyatına sahib çıxmaq hər bir toplumun ən qutsal görevidir, əks təqdirdə, həmin toplum yox olmaq təhlükəsi ilə üz-üzə qalır, məhvə məhkum edilir". Bu yanaşma Məsudun şeirlərində göstərdiyi gerçəkliyin acı mahiyyəti, fəlsəfidir.

Belə ki, 1974-cü ildə Cənubi Azərbaycanda, Xoy şəhərinin yuxarı Şavanlı (Şamanlı) kəndində dünyaya göz açan kiçik Məsud məktəb yaşına çatanda beşikdəyken laylalarını dinlədiyi anasının dilində deyil, yabançı bir dildə təhsil almaq məcburiyyətində qalır və mövcud duruma qarşı üsyanını hayqırmaqla poeziya dünyasına ilk addımlarını atır. Lakin 1996-cı ildə 22 yaşlı gənc ikən kimliyini, soy-kökünü, hardan gəlib hara getdiyini o qədər dərinəndən anlayıb dərk edir ki, farsca yazdığı bütün şeirlərini, şeirləri çap olunan dərgiləri, aldığı təqdir və təltif məktublarını bir araya gətirir və od vurub yandırır...

Bir il sonra, 1997-ci ildə isə "Haray" şeirini yazır və şeir "Ümidi Zəncan" həftəliyində yayımlanır. Məsud bu şeirə görə həbs olunur. Beləliklə, elə həmin şeirdən sonra da ədəbi aləmdə Məsud Haray adı ilə tanınmağa başlayır.

İlk əsərlərini klassik şeir qəliblərində - əruz vəzninin müxtəlif bəhrələrində yazsa da, Cənubi Azərbaycanda ilk sərbəst şeir, ən kiçik həcmli minimalist modern şeirlər - "flash fiction" yazanlardan biri olur:

Sən, Vətəndən uzaq vətənsizsən,
Mən isə Vətəndə vətənsiz.

Çağdaş Türkiyə ədəbiyyatında Təvfik Fikrət, Oktay Rifat, Fazil Hüsni Dağlarca, Orxan Vəli Qınıq, Orxan Tiryakioğlu, Əli Kamal Turan, Turqay Günənc, İsmət Özəl, Turqay Kantürk, Betül Yayıcı, Ertan Misirli, Hariye Ərsöz, Toğrul Tanyol, Turqut Uyar, Mehmet Taner, Haydar Ərgülən, Mehmet Can Doğan, Aydın Şimşək, Turqay Fişəkçi, Berhan Kəskin və s. kimi ünlü modern ədəbi söz ustalarının önə çəkdikləri "fikir və düşüncə, əslində XX və XXI yüzil türk düşüncə tərzinin yeni sinerjetik qaynağı sayılır..."

Bu yolun dönməz yolçuları sırasında Mirzə Tağı Rüfətdən başlanan yeni düşüncə ədəbiyyatının nümayəndələri - Mirzə Həsən Rüşdiyyə, Məhəmməd Hüseyin Şəhriyar, Həmidə Rəisəzadə Səhər, Əli Təbrizli, Əlirza Nəbdil Oxtay, Bulud Qaraçorlu Səhənd, Həbib Sahir, Mərziyə Üskülü Dalğa, Həmid Nitqi Aytan, Manuçoğr Əzizi Haray, Məcid Şəbbağ Yalqız, Telimxan, Hüseyin Fəzlullahi Vəhid kimi tanınmış şairlər yer alır. Onların keçdikləri ömür və yaradıcılıq, sağlam ədəbi düşüncə yolunu bu gün Məsud Haray kimi güclü şairlərimiz davam etdirir, yeni səpkili şeirləri ilə ədəbiyyatda modernizm cərəyanını irəli aparırlar. Məsud Haray əksər şeirlərinə ad verməkdən çəkinsə də, zamanın ritmi onun gerçəkliyi əks etdirən əsərlərində vurur, ədəbi tənqiddən, yaşama, özgürlük, milli kimliklə bağlı anlayışının, qavramının doğurduğu möhtəşəm poeziya nümunələrinin ruhunu, ünvanını bəlli edir...

Vətəni son umudu sayan Məsud Harayın əsir el-obasının haraylarını eşidib ürəyi sıxılarda, yer kürəsinin, mavi göyün kiçildiyini, hətta bir-birinə girdiyini düşünən anlarında bu darıxma yer kürəsinin kiçilməsinə, mavi göylərin daralmasına görə olsa da, sevdininin darıxmasını heç istəmir! "Dünyalar içimdə" şeirində bütün varlıqların içində daşılıb dərdlərinə üzüləndə qızı Burlaxatunun üzünə baxıb gülməməsi yeganə təsəllisi olur, lakin gizli göz yaşları yenə də içindəki daim təlatümlü, dalğalı dənizə axır:

Dünyalar içimdə, yoxsa dünyalar içində-yim?

Üzgünüm, yoxsa üzüntülüyüm?
Sevgilim: - Bunları dilə gətirməsen,
şirənlişir gəyatmə, - deyir.
Necə ki, acı biberlər içində, acı-şirin

bibər axtarışı kimidir.

*Və qızım üzümə güləndə gülür dünya
üzümə, öylə ki,*

Az qalır göz yaşlarıma boğulam içimdə...

"Miqren" şeirində "Səni düşündüyümdə, miqrenim başlar, səni düşünməyəndə də. Sən miqrenimsən, mən də sənin dəlin, Vətən", - deyərək Vətən üçün dəli olmağın belə mümkünlüyünü hayqırır. "Qara bulut" şeirində isə Günəş olmasa da, qara buludların bağrını çatladacaq qədər işlədaya, nur saça bilir.

Azadlıq, bağımsızlıq uğruna meydanlara atıldığına görə tutuqlanan mücahidlərin zindanda keçən günlərinə, ömürlərinə də ağı deyib bayatı çağıran Məsudun "Zindan bayatları" ayrıca bir silsilədir:

Zindan, zindan içində.

Zindan, İnsan içində.

Bu məmləkət İnsanı,

Çabalır qan içində.

Bir gerçəklik də var ki, Məsud Harayın yaradıcılığında təbii ki, sevgi şeiri bir növ arxa plana keçir. Ancaq qurşunlu şeirlər yazan şairdən daha öncə, axı, o da bir insandır - duyan, düşünen, sevən, hər şeyin gözəlini, ən yaxşısını arzulayan bir Tanrı bəndəsi: "Əslində, hər kəsin sevgidən bir anlayışı var... Mənə görə ən böyük sevgi Vətən sevgisidir. Vətəni sevən bir şair vətəndəki bütün nəsneləri sevir: eşi, dostu, doğanı, dağı, daşı, torpağı, güllü, çiçəyi, quşları, bəcəkləri, suyu, havanı, hər şeyi, habelə özgürlüyü, insanlığı sevirdim demək..." - deyən şairin səmimiyyətinə inanırıq:

Özümü sevdiiyəm qəder,

Mən səni sevmişəm Vətən.

Tanrı deyə, ondan bətər,

Mən səni sevmişəm Vətən.

"Qar yağanda "Xoy"a, Qulaqlarım üşür, Bırnım ucu göynür, Şeir barmaqlarım ucunda buz bağlayır. Qanadları qırov bağlayan sərcələri düşünüb "Urmu"dakı qarğalara dən səpməliyem", - deyən Məsud Haray üçün bütün dərdlərin dərmanı adını böyük həflərlə yazdığı Vətəndir. Bu Vətənin baş şəhəri olan Təbriz təkcə Məsud Haray üçün deyil, Hadı Qaraçay, Hümət Şahbazi, Əziz Səlamı, Rəsul Yunan, İsmayıl Ülkər, Nigar Xiyavi, Kiyan Xiyav və b. üçün də qutsal bir məkan, ictimai-siyasi hadisələrin, milli azadlıq uğrunda aparılmış savaşın, inqilabların beşiyidir... Təbriz onlar üçün bütün Azərbaycan deməkdir, Azərbaycan isə Təbriz!.. Vətənin Cənubu ilə Şimalı arasında heç bir ayrılıq seçkilik salmayan şairin vətənpərvərlik, yurdsevərlik mövzulu şeirləri sanki Vətəni sevməyin hava, su kimi gərəkliliyini aşılaraq, öyrədən ibrətamiz bir dərs təsiri bağışlayır: "Urmu-Qarabağ" şeiri bu qoşalaşmanın ən bitkin və gözəl nümunəsidir:

Gül var ki ada düşər.

Meyvə var dada düşər.

Urmoda dolananda

Qarabağ yada düşər.

Məsud Harayın şeirlərinin aparıcı xətti, başlıca qayəsi, amacı Vətəndir... O, illər boyu bu hədəfə yetmək, yurdunda üçrəngli, ayılı-uzlu milli Azərbaycan bayrağının yüksəldiyini görmək diləyi ilə qələmə sarılıb. Onun zülmə, zülmkara qarşı üsyan səsi, hayı, harayı olan şeirləri millətine, içində yorğun düşən arzularına "Ayağa qalx!" nidasıdır. "Dəniz və tale" şeirində cəsarətlə: "Artıq ağılamaq zamanı deyil!", - deyən Məsudun, "Hətta qəbirlərdən tarixi qəhrəmanlarımız belə ayağa qalxaraq imdadımıza yetməlidir, dərmanımız isə üsyanımızdır!" istəyi boy verir.

"Daha doğrusu, çevrəmdəki anlayışları gözəndən keçirmiş olursam əgər, onlar mənə: "Sən öncə bir türk millətçisi, sonra şair-sən! deyirlər", - gerçəyi Məsudun 50 ili haqlamış yaşamının və "Cənubi Azərbaycanda Dürən ədəbiyyatı"nın yaranmasında böyük rol oynayan şeirlərinin leytmotividir... Bu gerçəyin ən bariz ifadəsi Cənubi Azərbaycandakı mövcud durumu anladan "Burada" şeiridir:

Bura heqayələrin acıyan sonucdur,

Şeirlərin susğunluğu və şair xəyalının

burnuna ağır acısı taxılan küçə.

Burada, çərşənbə axşamında oynayamazsan!

Oyuna tutarlar səni və atəşlərə.

Səni, xəyallarımla və inamlarımla oynayarlar,

Burada yazdıqlarına silah deyə.

Qurşun deyə, atom deyə suç sanarlar.

Məsud Haraya görə bir şair filosoflardan daha öncə fəlsəfə tapıntıları bilir və xəyalın əfsanəvi qanadlarıyla uçuş, üföqlərini müəyyənləşdirir, bundan sonra isə duyduqlarını, dərk etdiklərini oxucularına anladır.

O, həm ənənəvi, həm də modern və post-modern şeirin texnikasına yaxşı bələddir. Ancaq klassik ədəbiyyatımızın təməlinə qurulan modernizmi ən doğru yol sayır. Ancaq "bu yolun özü də köklərdən rişələnməlidir və bu kök məhz klassik ədəbiyyatımız olmalıdır. Başqa millətlərin söz sənəti nümunələrini, eləcə də dünya ədəbiyyatını yamsılamaqla ədəbiyyatımız asla modernləşmə bilməyəcəkdir. Dünya günbəgün modernləşir, insanlar da öylə - az və ya çox dərəcədə modernləşməyə doğru gedirlər... Hətta insanların arzuları, bəkləntiləri və yuxuları belə modernləşir", - düşüncəsi ilə yazıb-yaradır...

Esmira FUAD.
filologiya elmləri doktoru.